

"Володимир Тихий: «Реальність цікавіша за вигадки, треба лише знати тему і вміти писати»"

"Урядовий кур'єр" 03.10.2017

На цьогорічному Форумі видавців у Львові 14 вересня президент Всеукраїнського рейтингу «Книжка року» Костянтин Родик і виконавчий директор фонду «Смолоскип» Ростислав Семків оголосили про заснування нової для нашої країни премії — своєрідної української пулітцерівської, тобто за кращу документальну книжку. Хоч ініціатор заснування цієї премії Володимир Тихий вважає, що документалістика — звужене поняття, і надає перевагу терміну «нонфікшн».

— Володимире Олексійовичу, чому краще користуватися саме цим запозиченим терміном? Що таке література нонфікшн?

— Це слово — транслітерація з англійської, де чітко окреслено поняття фікшн, тобто література художнього вимислу. Отже, так само чітко зрозуміло, що нонфікшн — це непридумане. Інколи таку літературу українською називають документальною, але це видається не зовсім правильним: біографія, мемуари, есе — яскраві приклади нонфікшн, але вони часто ґрунтуються на фактах, як їх знає чи пам'ятає автор, а не на документах. Загальноприйнято, що автор повинен бути переконаним у правдивості тих фактів, на основі яких буде розповідь.

— Наскільки популярна література нонфікшн за кордоном?

— Чимало наших сучасників таку літературу вважають ціннішою, ніж белетристика, красне письменство (в цей вид літератури входять також драма, поезія). Одну з найбільш поважних серед 26 номінацій широковідомої американської Пулітцерівської премії — саме за нонфікшн — вручають з 1962 року. У статуті премії це сформульовано «За видатну і належним чином підкріплену документами книжку нонфікшн американського автора». Є ще такі номінації: «За книжку з історії Сполучених Штатів», «За біографію або автобіографію американського автора». Премія за американськими масштабами невелика — 15 тисяч доларів, але престижність її виняткова.

У Великобританії є схожа премія Семуела Джонсона, а в сумі англійськомовна Вікіпедія подає інформацію про понад 100 премій за тексти в категорії «нонфікшн». У нас же тепер буде премія «За кращу книжку вітчизняного автора, яка висвітлює, інтерпретує і аналізує факти і явища суспільного життя, історії, природи або мистецтва».

— Навіщо це українцям? Що це дасть, крім збільшення кількості документальних, нехудожніх текстів?

— Вважається, що читання літератури нонфікшн сприяє зростанню інтелектуального рівня публіки, яка читає. Тому премія насамперед для того, щоб привернути увагу до книжок, які сприяють розширенню світогляду, спонукають до осмислення фактів і явищ життя, аналізу сучасного з урахуванням минулих подій тощо. Часто згадують у медіа, що українці на виборах «голосують на основі емоцій». Щоб голосувати на основі зваженого інтелектуального вибору, вони повинні постійно бути в інтелектуальних дискусіях, мати певний багаж знань у різних



галузях — від історії до економіки, від екології до соціології тощо. А це саме те, що дає література нонфікшн.

Якщо буде медійний розголос, премія має стати певним дороговказом у морі книжок нонфікшн. Не секрет, що публікують не лише вартісні книжки, а й багато кон'юнктурних одноденок, читачеві важко в цьому розібратися. Додам, що ця премія — ініціатива суто громадянського суспільства. Ми не покладаємося на авторитет держави чи фінансованої державою академії наук.

— Крім жанру, які ще критерії існують для потенційних учасників конкурсу?

— До участі в конкурсі приймають книжки, автор яких — громадянин України; книжка не є перевиданням, вийшла друком протягом року конкурсу накладом не менш як 500 примірників. Також умова участі — передача (або підтвержені наміри передачі) видавництвом та/або автором не менш як 50% накладу для продажу у книгарнях — щоб книжку мали змогу придбати і прочитати різні люди, а не лише знайомі та однодумці автора.

Щодо самого тексту, то він має бути достатньою мірою підкріплений документами, ґрунтуватися на визнаних наукових фактах, свідченнях тощо. Оригінальні наукові роботи до участі в конкурсі не приймають.

— Хто братиме участь у підборі книжок, оцінюванні?

— Перший етап — формування короткого списку (до якого увійдуть 6—8 книжок — проводитимуть експерти вже добре відомого в літературних колах Всеукраїнського рейтингу «Книжка року». Оцінювання книжок «короткого списку», визначення лауреата і фіналіста здійснюватиме журі за розробленою експертами «Книжки року» процедурою, погодженою з благодійним фондом «Смолоскип».

Ми чітко окреслили, які якості книжки оцінюватимуть. Це актуальність теми для розвитку сучасної України в демократичному національно свідомому напрямі; новизна та/або глибина розкриття теми, введення в обіг маловідомих фактів, добре обґрунтовані концептуальні узагальнення та інтерпретації. І нарешті гарний стиль, доступність викладу, здатність зацікавити читачів, насамперед молодь.

Звичайно, тут не можна чітко окреслити критерії усіх вимог (наприклад в обіг введено 20% невідомих фактів). Але оскільки кожен член журі має сам ставити оцінки, гадаю, що сумарна оцінка компетентних членів журі характеризуватиме кожену книжку.

— Чи буде що оцінювати? Чи існує така література українських авторів?

— Існує. Це есеїстика і журналістика, історичні, науково-популярні, технічні й економічні книжки (не говоримо тут про суто наукові публікації). У Всеукраїнському рейтингу «Книжка року» є підномінації, які представляють літературу нонфікшн: науково-популярна література; публіцистика/сучасні мемуари; популярні видання/історична белетристика; біографії/мемуари; зарубіжна гуманітаристика та інші.

— Як у вас з'явилася ідея встановити таку премію?

— Зерно цієї ідеї, мабуть, походить ще з 1974 року. Саме тоді мій батько Олекса Тихий написав лист у газету «Радянська Донеччина» «Вільний час трудящих». Листа не надрукували, але зберігся рукопис, ось цитата:

«Читання: Чи забезпечується попит трудящих на корисну, вартісну книгу? Треба відверто сказати: Ні!»

Кіно. На жаль і на сором, і сьогодні в кіно дуже часто ходять, аби згаяти час, не знаючи, що будуть дивитись, яку втіху чи насолоду одержать від перегляду фільму, що нового, потрібного та вартісного винесуть з нього. Та й де можна довідатись про проблеми, що піднімаються в фільмі.

А можна ж би в межах області чи навіть одного міста давати атестацію та рекомендації на фільми, що йдуть сьогодні, йтимуть протягом найближчого тижня чи місяця. Можна продавати такі анотації в кіосках, школах, книгарнях, в кінотеатрах по 1 коп. за 2—4 штуки, вивішувати на видних місцях».

Батько весь час спонукав мене до читання змістовних та високохудожніх книжок, радив уникати читання, яке нічого не дає ні уму, ні серцю.

— **А що з творів цього жанру читаєте ви? Які враження від прочитаного?**

— Останні років з десять, відколи в мене, з одного боку, стало більше вільного часу, а з іншого — з'явилася можливість легко і недорого купувати електронні книжки в інтернеті, читаю переважно саме нонфікшн, здебільшого англійською. З цього читання постала серія статей, які публікував на сторінці «Книжка року» в газеті «Україна молода» у 2014—2017 роках. Ці статті — не рецензії, а короткі огляди книжок: про що, які основні тези, факти тощо. Щоб читач міг не лише скласти уявлення про книжку (а потім може купити і прочитати), а ніби проглянути її. Відомо ж, що книгарень не так багато, книжки дорогі і часто товсті — для прочитання просто немає часу! Ці огляди вийшли окремою книжечкою у видавництві «Дух і літера» з назвою «Що читати: знайомство з non-fiction».

Ідею статей саме такого формату я запозичив з недільних випусків «Файненшл таймс» та «Нью-Йорк Таймс», де публікують огляди книжок — невеликі за обсягом, інформативні, кожна замітка — story — розповідь, яку цікаво читати. Я вирішив зробити щось подібне, написав про книжку Грегора Далласа «Примарний мир. 1945. Незавершена війна», яка вийшла у видавництві «Темпора» п'ять років тому. Редактор сторінки «Книжка року» Костянтин Родик її надрукував. Відтоді вийшло 16 моїх статей. Частина з них — про неперекладені книжки. До цих оглядів пан Родик придумав влучний заголовок: «Неперекладене: критичний імпорт».

Олег ЛИСТОПАД,
«Урядовий кур'єр»

ДОСЬЄ «УК»

Володимир ТИХИЙ. Народився в Приазов'ї, закінчив школу в Донецькій області. Фізик, випускник Московського державного університету, кандидат фізико-математичних наук. Працював науковим співробітником, зокрема в Чорнобильській зоні. Один зі співзасновників Української екологічної асоціації «Зелений світ», на початку 1990-х — керівник незалежної екологічної лабораторії. Останніми роками працює в різних проектах консультантом з охорони довкілля.

ДОВІДКА «УК»

Гасло премії «Нонфікшн»: «Невигадане відкриває реальний світ».

Премію лауреату і фіналістові вручатиме Міжнародний благодійний фонд «Смолоскип». Премія лауреата — 40 тисяч гривень, фіналіста — 25 тисяч.

Спонсори премії В. Тихий і А. Тихий надали достатнє фінансування для вручення щорічних премій за книжки, видані протягом чотирьох років: із 2017 (премія «Нонфікшн–2017») до 2020 року. Фонд «Смолоскип» приймає благодійні пожертви для вручення премій після 2020 року.